

България – съкровище на словото

На 27.02.2013 г. в Европейския парламент в Брюксел, зала „Йехуди Менухин“, беше открита изложбата „България – съкровище на словото“, посветена на 1150-та годишнина от създаването на славянската писменост от светите братя Кирил и Методий и от Великоморавската мисия. Събитието бе организирано съвместно с Фондация „Българска памет“ и Института за литература на БАН. В него участваха и проф. Х. Миклас (Австрия), проф. Я. Рихлик (Чехия), проф. И. Калиганов (Русия). (Б. Ред.)

Изложбата *Съкровище на Словото* е посветена на богатите книжовни традиции на България през Средновековието. Казват, че книгата е паметта на човечеството. Чрез писмеността човекът се е стремил да съхрани събитията от миналото и от настоящето, да преодолее времето, но не само това. Не случайно писменото слово е белязано със знака на божествеността, на Божия промисъл. Този проект бе замислен от учени в Института за литература на БАН и осъществен със съдействието на фондация „Българска памет“. Когато започнахме да обмисляме изложбата, искахме да покажем не само красотата на художествените образци, но тематичното и жанровото многообразие на ръкописното наследство. Събирайки материалите, се стремихме да преоткрием корените на писмените традиции, които се преплитат и надграждат, да обхванем многовековното развитие на ръкописната книга – от IX до XIV век. Това се оказа сложна и трудна задача. Преобладаващият брой старобългарски ръкописи се съхранява в чуждестранни книгохранилища – в Русия, Италия, Сърбия, Англия, Света гора, Синайския манастир „Св. Екатерина“ и др. Скиталчеството на книгите е резултат от сложната историческа съдба на българите. Изложбата дава възможност на широката публика да се запознае с редки изображения от това книжовно съкровище. Много от изображенията на ръкописите се показват за пръв път и са включени в изложбата, благодарение на сътрудничеството и с помощта на Централната библиотека на БАН, на Националната библиотека „Св.св. Кирил и Методий“ и на Хилендарския

научен център при Университета на щата Охайо, (Кълъмбъс), на монасите от Зографския и от Рилския манастир, на Дигиталния архив „Българска ръкописна книга“ при Софийския университет „Св. Климент Охридски“, на филиала на Националния археологически институт с музей към БАН във Велико Търново и в Шумен и др. Изказваме голяма благодарност на колеги, които ни предоставиха материали от личните си архиви: Елка Бакалова, Антоанета Гранберг, Константин Тотев, Мария Спасова, Доротея Гетов.

ПЪРВИТЕ СЛЕДИ ОТ ПИСМЕНОСТ В БЪЛГАРСКИТЕ ЗЕМИ

Историята на писмото и на ръкописната книга в България са част от световната култура. Първите следи от писменост в българските земи са свързани с означаване на стопански отношения, на собственост или на събития от ежедневието по примитивен начин (т.нар. „черти и резки“ от Черноризец Храбър), а по-късно има опити да бъде пригодно гръцкото или латинското писмо за целите на държавата. Тези знаци – върху камък, върху дърво, върху стени и съдове са следи от този период.

ГЛАГОЛИЦАТА – ПЪРВАТА СЛАВЯНСКА АЗБУКА

Приемането на християнството от Борис I налага необходимостта от писмо и книги за употреба в богослужението. Възникването на

старобългарското писмо и първите преводи на българската книжнина през втората половина на IX в. – едно от най-значителните явления в културата на средновековна Европа – е свързано с дейността на солунските братя Кирил и Методий. Глаголицата е първата славянска азбука, която най-точно отразява облика на старобългарския език от тази епоха. Наименованието (фиксирано в ръкописи от XIII в.) е свързано със старобългарската дума „глагол“, т.е. „дума“. Изложбата включва най-значителните паметници, изписани на глаголица: Асеманиево евангелие, Мариинско евангелие, Зографско евангелие, Синайски псалтир, Клоцов сборник, Синайски евхологий и др. Тези паметници са свързани с най-ранните преводи на славянските апостоли и техните ученици.

КИРИЛИЦАТА – ВТОРАТА СЛАВЯНСКА АЗБУКА

След 886 г. Борис-Михаил посреща радушно Кирило-Методиевите ученици в България. Те са носители на идеята, че славяните имат право да творят хрис-

тиянска култура на свой език. Така славянската писменост получава ново развитие, подкрепяна от българските владетели в борбата за независима българска църква. Втората славянска азбука (вероятно усъвършенствана в Преслав) е наречена „кирилица“ в чест на Константин-Кирил. Днес са запазени ценни кодекси от X и XI в., изписани с кирилско писмо – Савина книга, Супрасълски сборник, Хилендарски листове, Енински апостол, Листове на Ундолски и др., които също са включени в изложбата.

СЪЧИНЕНИЯ НА СТАРОБЪЛГАРСКИ ПИСАТЕЛИ

В условията на уникално сътрудничество между Кирило-Методиевите ученици и българския владетелски двор, в столицата Плиска в края на IX и началото на X в. около Климент и Наум се формира кръг, който работи за съставянето на най-важните старобългарски книги за един новопокръстен народ. Към тях се присъединява и Константин Преславски, а вероятно и други оцелели Кирило-Методиеви ученици. Основна писменост отначало е *глаголицата*, а след края на IX в. – *кирилицата*. В Преслав Кирило-Методиевите преводи на библейските текстове, създадени преди 863 г., се възстановяват и допълват. Старобългарската книжнина се обогатява с преводни или оригинални жития, слова и служби за почитане на християнските светци, проповеди и монашески съчинения. За кратко време се полагат основите на Преславската и на Охридската школа, които се развиват най-пълно след 893 г. Появяват се оригиналните съчинения на редица старобългарски писатели:

Климент Охридски, Йоан Екзарх, Константин Преславски, Черноризец Храбър и др. Те са достигнали до нас като български, сръбски и руски преписи в по-късни ръкописи, образци от които сме представили в изложбата. По времето на цар Симеон, известно като „Златен век“ на българската книжнина, са преведени и съставени два големи компендиума с четива за усъвършенстване в християнската вяра, запазени в източно-славянски копия: Изборник от 1073 г. и Изборник от 1076 г. – също представени с изображения в изложбата.

ТЪРНОВСКАТА КНИЖОВНИ ШКОЛА

Четири века по-късно, през XIV в., е времето на втория голям разцвет на българската книжовност и култура. В изложбата е представено творчеството на патриарх Евтимий и дейността на Търновската книжовни школа. Включени са също така образци от книжнината през XIV в. по времето на цар Иван Александър, които представляват ценни художествени паметници: Лондонското евангелие, Манасиевата хроника, Томичовия псалтир и др.

КИРИЛО-МЕТОДИЕВАТА ИДЕЯ

Така Кирило-Методиевата идея намира своето продължение и развитие в културата на Първото и Второто българско царство. Тя поставя началото на съдбовни културно-политически процеси. Св. св. Кирил и Методий защитават апостолското виждане за правото на славяните да слушат Божието слово и да славят Бога на своя език. В славянските Кирило-Методиеви извори това право е изразено чрез възгледа за непрекъснатостта на *Божията благодат*, която се разпространява еднакво за всички народи. Те подчертават, че примерите за равнопоставеност във вярата се съдържат в свещените текстове от Писанието и от Отците на църквата, а не в юридическата власт на предварително установени авторитети. „...Не падали от Бога дъжд еднакво за

всички? Също и слънцето не греє ли на всички? Не дишаме ли еднакво въздух? Как вие не се срамувате, като определяте само три езика, а искате всички други племена и народи да бъдат слепи и глухи... Ние пък знаем много народи, които имат книги и въздават слава на Бога на своя език...“ (*Житие на Кирил*).

Светостта на Кирил и Методий обосновава сакралния характер на създадената от тях азбука и на славянските преводи през Средновековието. В „За буквите“ на Черноризец Храбър солунските братя са наречени „учители на славянския род“, а Константин-Кирил – „свят мъж, изнамерил славянските писмена“. Степента на кодифициране на тази теза личи от това, че в следващите векове тя преминава в творби, създадени от гръцки автори. В гръцкото житие на св. Климент Охридски от Димитър Хоматиан (XIII в.) Кирил е наречен „учител, равен на апостолите“.

Кирилометодиевата идея се гради върху преклонението пред Словото, пред писмеността като еманация на самостоятелното културно развитие. Буквите, книгата, грамотността са не само посредник между човека и Бога, средство за познание на небесния и на земния свят, те означават *новото раждане* на народите, възплътено в Словото (*Логос*).

Слушайте, цял славянски народе,
Словото що от Бога дойде,
Словото, що кърми душите човешки,
Словото, що укрепява сърца и умове,
Словото, подготвящо всички да познаят Бог! (*Проглас към Евангелието*)

Ето защо нарекохме нашата изложба Съкровище на Словото. Дейността на Кирило-Методиевите ученици и техните последователи в България не само спасява литературното наследство на Моравската мисия, но трансформира Кирило-Методиевото дело от мисионерски замисъл в основополагаща идеология за преимуществото на родния език в книжовността. Разпространявайки се сред другите славянски народи, тя се превръща в неотделима и важна част от европейската цивилизация.

Проф. Анисава Милтенова,
доц. Мария Йовчева

